

МАРИУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

КАФЕДРА МЕНЕДЖМЕНТУ



“ЗАТВЕРДЖУЮ”

В.о. завідувача кафедри менеджменту

А.В. Балабаниць

20 серпня 2020 року

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ОДПП 1.2.6 «Управління економічними ризиками»

Освітньо-професійна програма «Менеджмент. Управління фінансово-економічною безпекою»

спеціальність 073 «Менеджмент»

спеціалізація _____

факультет Економіко-правовий

2020-2021 рік

Робоча програма Управління економічними ризиками для
(назва навчальної дисципліни)

для студентів ОПП (назва/назви) Менеджмент. Управління фінансово-економічною безпекою

Спеціальністю (напрямом підготовки) 073 «Менеджмент»

Розробники:

Горбашевська Марина Олексіївна, к.е.н., доцент кафедри менеджменту

Робоча програма затверджена на засіданні кафедри менеджменту

Протокол від “28” серпня 2020 року № 1

В.о. завідувача кафедри менеджменту



(підпис)

(Балабаниць А.В.)
(прізвище та ініціали)

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, спеціальність, освітній рівень	Характеристика навчальної дисципліни	
		Очна (денна) форма здобуття вищої освіти	заочна форма здобуття вищої освіти
Кількість кредитів – 4	Галузь знань <u>07 «Управління та адміністрування»</u> ОПП: <u>«Менеджмент. Управління фінансово-економічною безпекою»</u> Спеціальність: <u>073 «Менеджмент»</u>	<u>Нормативна</u> (за вибором)	
Модулів – 2		Рік підготовки:	
Змістових модулів – 2		1-й	1-й
Індивідуальне науково-дослідне завдання		Семестр	
Загальна кількість годин - 120		2-й	2-й
		Лекції	
Тижневих годин для денної форми здобуття вищої освіти: аудиторних – 4 самостійної роботи студента – 8	Освітній рівень: <u>Магістр</u>	20 год.	8 год.
		Практичні, семінарські	
		20 год.	8 год.
		Лабораторні	
		-	-
		Самостійна робота	
		80 год.	104 год.
		Індивідуальні завдання	
год.	год.		
		Вид контролю: <u>екзамен</u>	

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної і індивідуальної роботи становить:

для денної форми здобуття вищої освіти – 33% : 77%

для заочної форми здобуття вищої освіти – 13% : 87%

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Основною метою вивчення дисципліни «Управління економічними ризиками» є опанування студентами – магістрами з управління фінансово – економічної безпеки природи економічного ризику, сучасних підходів до його аналізу та оцінювання, методів обґрунтування управлінських рішень в умовах невизначеності, конфліктності, нестачі статистичної інформації, при наявності некерованих індетермінованих чинників тощо. Особливу увагу звернуто на інтерпретацію випадкових подій і величин на мові економічної діяльності при організації системи економічної безпеки на підприємствах України.

Основними завданнями вивчення дисципліни є практична спрямованість стосовно вирішення питань операційних форм оцінки ризику, основаних на імовірнісних категоріях.

Місце навчальної дисципліни в освітній програмі. Навчальна дисципліна «Управління економічними ризиками» спрямована на опанування наступних компетентностей:

- Здатність проведення досліджень на відповідному рівні
- Навички використання інформаційних та комунікаційних технологій
- Здатність генерувати нові ідеї (креативність)
- Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу
- Здатність обирати та використовувати концепції, методи та інструментарій менеджменту, в тому числі у відповідності до визначених цілей та міжнародних стандартів
- Здатність встановлювати цінності, бачення, місію, цілі та критерії, за якими організація визначає подальші напрями розвитку, розробляти і реалізовувати відповідні стратегії та плани
- Здатність розробляти проекти, управляти ними, виявляти ініціативу та підприємливість
- Здатність аналізувати й структурувати проблеми організації, приймати ефективні управлінські рішення та забезпечувати їх реалізацію
- Здатність до управління організацією та її розвитком
- Здатність до підбору та використання новітніх підходів і методів в управлінні фінансово-економічною безпекою
- Здатність застосовувати інструментарій фінансово-економічного аналізу, моніторингу та контролю у сфері управління фінансово-економічною безпекою
- Спроможність до організації внутрішньої та зовнішньої взаємодії щодо організації комплексної протидії загрозам та ризикам різних об'єктів (державі, підприємствам, організаціям та установам, іншим елементам соціально-економічних систем)
- Спроможність до організації впровадження інновацій та наукових розробок для забезпечення фінансово-економічної безпеки.

Дисципліна використовується для формування наступних програмних результатів навчання, передбачених освітньо-професійною програмою підготовки магістра за спеціальністю 073 «Менеджмент» (ОПП «Менеджмент. Управління фінансово-економічною безпекою») у Маріупольському державному університеті:

- Ідентифікувати проблеми в організації та обґрунтовувати методи їх вирішення
- Мати навички прийняття, обґрунтування та забезпечення реалізації управлінських рішень в непередбачуваних умовах, враховуючи вимоги чинного законодавства, етичні міркування та соціальну відповідальність
- Вміння збирати, обробляти, зберігати, продукувати, передавати й аналізувати важливу інформацію професійного та наукового характеру
- Здатність продемонструвати навички роботи та вміння формувати і систематизувати аналітичні матеріали для оцінки ефективності функціонування підприємства (організації, установи) в умовах невизначеності та ризику.

Передумови для вивчення дисципліни: дисципліна «Управління економічними ризиками» вивчається після вивчення дисциплін «Методологія та організація наукових досліджень», «Математичне моделювання соціально-економічних систем», «Організація та управління системою фінансово-економічної безпеки»

Результати навчання. Згідно з вимогами освітньої програми студенти повинні:

знати:

- основні положення концепції системного підходу до вивчення економічного ризику;
- сутність і значення економічного ризику, види ризиків, фактори впливу на визначення ризиків;
- методи оцінки економічних ризиків.

вміти:

- здійснювати дослідження зовнішнього та внутрішнього середовища підприємства за допомогою методів оцінювання економічних ризиків.

3. Програма навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1. Поняття економічного ризику та його оцінювання

Тема 1. Поняття економічного ризику

В умовах ринкової економіки ризик є ключовим елементом підприємництва. У Законі України “Господарський кодекс України” сказано, що підприємництво — це самостійна ініціатива, систематична на власний ризик діяльність, спрямована на виробництво продукції, виконання робіт, надання послуг і здійснення торгівлі з метою одержання прибутку. Однак процес прийняття відповідальності одночасно є й процесом прийняття на себе ризику. Отже, здатність і готовність до ризику — якість, що притаманна підприємцю.

Тема 2 . Теорія корисності та ризик

Для задач прийняття рішень за умов невизначеності та ризику принцип оптимальності часто будується у вигляді функції корисності. Оскільки за наявності ризику результати рішень залежать від випадкових величин, то для порівняння їх ефективності необхідно вміти порівнювати функції розподілу ефективності. У цьому випадку важливе значення для прийняття рішень мають результати про властивості функцій корисності.

З математичної точки зору, перші спроби дослідити та пояснити поведінку людей в умовах ризику були відображені у роботах німецьких математиків Г. Крамера та Д. Бернуллі, які проводили дослідження ризикових альтернатив. Це дало поштовх до виникнення теорії корисності, яка на сьогодні займає вагоме місце в економічній теорії.

Тема 3. Методи оцінювання ризику.

Загальні принципи аналізу ризику. Особливості організації робіт по аналізу ризику. Зміст якісного та кількісного аналізу ризику. Статистичний, аналоговий та експертний методи кількісного аналізу ризику. Кількісна оцінка ризику в спектрі економічних проблем. Допустимий, критичний та катастрофічний ризику.

Матриця цінностей альтернатив. Критерії прийняття рішень в умовах невизначеності та ризику. Методика застосування критеріїв для оцінки привабливості інвестиційних проєктів; порівняльний аналіз недоліків і переваг кожного з критеріїв.

Змістовий модуль 2. Управління та мінімізація економічних ризиків

Тема 4. Ризик - менеджмент.

Типи ризик–менеджменту: уникнення ризику, його попередження, прийняття ступеня ризику. Внутрішні способи оптимізації ризику: лімітування, диверсифікація, створення запасів (резервів), здобуття додаткової інформації. Зовнішні засоби зниження ризику: розподіл ризику, зовнішнє страхування. Контроль ризику. Узагальнена схема управління ризиком.

Тема 5. Мінімізація економічних ризиків.

Вибір засобів впливу на ризик має на меті мінімізувати можливий збиток у майбутньому. Це здійснюється вибором раціонального способу зменшення ризику з декількох, які має у своєму розпорядженні підприємець. Уникнення ризику означає відмову від реалізації заходу (проєкту), пов'язаного з ризиком. Таке рішення приймається у випадку невідповідності принципам управління ризиками. Прийняття ризику означає залишення всього ризику чи його частини на відповідальності підприємця. Запобігання ризику означає просте відхилення від заходу, пов'язаного з ризиком. У системі заходів для управління ризиками на підприємстві основна роль належить їх профілактиці. Група заходів для профілактики ризиків покликана забезпечити зниження імовірності їх виникнення. Після виявлення ризиків, з якими може зіштовхнутися підприємство в процесі виробничої діяльності, визначення факторів, що роблять вплив на рівень ризику, і проведення оцінки ризиків, а також виявлення пов'язаних з ними потенційних утрат, перед підприємством постає завдання — розробити мінімізацію виявлених ризиків.

Тема 6. Управління економічними ризиками на підприємствах .

Методологія управління ризику припускає визначення загальних підходів: виявлення причин виникнення ризиків в економіці взагалі і специфічних причин виникнення ризиків зокрема; опис видів ризиків, створення їхньої класифікації; дослідження співвідношення невизначеності і ризику; оцінку ступеня ризику й ін. Відповідно до принципу зменшуваних

ризиків важливим засобом управління є процедура заміни ризиків, відповідно до якої ризик від впровадження нової техніки соціально прийнятний, якщо її використання дає менший внесок у сумарний ризик, якому підлягають люди, порівняно з використанням іншої, альтернативної техніки, що вирішує те саме господарське завдання.

Управління ризиком це специфічна галузь менеджменту, яка вимагає знань предметної ділянки діяльності підприємства, страхової справи, аналізу господарської діяльності підприємства, математичних методів оптимізації економічних завдань. При виборі стратегії і прийомів управління ризиком часто використовується якийсь певний стереотип, який складається з досвіду і знань підприємця в процесі його роботи і є основою навичок у роботі. Наявність стереотипних дій дає менеджеру можливість у визначених типових ситуаціях діяти оперативно і найбільш оптимально. При відсутності типових ситуацій підприємець повинний переходити від стереотипних рішень до пошуків оптимальних для себе ризикових рішень.

Тема 7. Управлінські ризики та методи їх подолання.

Складність аналізу ефективності плану зумовлена тим, що набір параметрів, який характеризує ефективність плану, залежить від недетермінованих величин. Якщо ефект описується навіть одним параметром, наприклад прибутком, то план, який максимізує прибуток при одному наборі недетермінованих величин, може виявитись далеко не кращим при іншому наборі. Тому необхідно мати методи порівняння ефекту при різних наборах недетермінованих параметрів. Будь-яке управлінське рішення, яке приймається підприємцем, повинне виключати ймовірність негативного результату. Таке положення підприємця неправомірно було б піддавати однозначній оцінці. Але не можна не брати до уваги той факт, що жодне, навіть максимально ретельно продумане і прораховане, рішення не може дати абсолютну впевненість у його правильності, тобто в тому, що реалізоване в практичній діяльності підприємства це рішення дасть позитивний ефект.

Метод оцінювання ризику за допомогою дерева рішень припускає графічне зображення варіантів рішень, які можуть бути прийняті. За галузями дерева співвідносяться суб'єктивні й об'єктивні оцінки можливих подій. Просуваючись уздовж побудованих гілок, використовуючи спеціальні методики розрахунку ймовірностей, оцінюють різні шляхи і обирають з них найменш ризиковані. Прийняття управлінського рішення залежить від співвідношення між очікуваною цінністю (результативністю) точної інформації і величиною плати, яку потребують за додаткову (справжню) інформацію, завдяки якій може бути відкориговане прийняття управлінського рішення, тобто первісна дія може бути змінена.

4. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин											
	денна форма						Заочна форма					
	усього	у тому числі					усього	у тому числі				
		л	п	лаб	інд	с.р.		л	п	лаб	інд	с.р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Модуль 1												
Змістовий модуль 1. Поняття економічного ризику та його оцінювання												
Тема 1. Поняття економічного ризику.	14	2	2	-	-	10	18	2	2	-	-	14
Тема 2. Теорія корисності та ризик.	20	4	4	-	-	12	15	-	-	-	-	15
Тема 3. Методи оцінювання ризику.	20	4	4	-	-	12	19	2	2			15
Разом за змістовим модулем 1	54	10	10	-	-	34	52	4	4	-	-	44
Змістовий модуль 2. Управління та мінімізація економічних ризиків												
Тема 1. Ризик – менеджмент.	15	2	2	-	-	11	15	-	-	-	-	15
Тема 2. Мінімізація економічних ризиків.	16	2	2	-	-	12	19	2	2	-	-	15
Тема 3. Управління економічними ризиками на підприємствах.	20	4	4	-	-	12	19	2	2	-	-	15
Тема 4. Управлінські ризики та методи їх подолання.	15	2	2	-	-	11	15	-	-	-	-	15
Разом за змістовим модулем 2	66	10	10	-	-	46	68	4	4	-	-	60
Усього годин	120	20	20	-	-	80	120	8	8	-	-	104
Модуль 2												
ІНДЗ	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Усього годин	120	20	20	-	-	80	120	8	8	-	-	104

5. Теми семінарських занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		денна	заочна
1	Поняття економічного ризику.	2	2
2	Теорія корисності та ризик.	4	-
3	Методи оцінювання ризику.	4	2
4	Ризик – менеджмент.	2	-
5	Мінімізація економічних ризиків.	2	2
6	Управління економічними ризиками на підприємствах.	4	2
7	Управлінські ризики та методи їх подолання	2	-
Разом		20	8

6. Теми практичних занять

№	Назва теми	Кількість
---	------------	-----------

з/п		годин
Разом		

7. Теми лабораторних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
Разом		

8. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Поняття економічного ризику. Особливості ризику в інвестиційних проектах. Особливості ризиків у малому бізнесі. Особливості ризиків у фондовій сфері.	10
2	Теорія корисності та ризик. Практика використання методики безпосередньої оцінки корисностей наслідків (для невеликої скінченної множини).. Практика використання методики побудови функції корисності на нескінченній одновимірній множині наслідків. Пріоритети і концепція корисності. Ставлення до ризику як характерна риса ОПР.	12
3	Методи оцінювання ризику. Ризик та нерівність Чебишева. Оцінка ризику ліквідності. Факторіально-імовірнісний аналіз управлінського ризику. Критерій сподіваного значення. Байєсівський ризик та байєсівський розв'язок.. Критерії найбільш ймовірного значення і граничного рівня. Особливості їх застосування.	12
4	Ризик – менеджмент. Оптимальна варіація фінансового результату Оптимальна імовірність фінансового результату Оптимальне поєднання вигоди і ризику	11
5	Мінімізація економічних ризиків. 1. Які чинні заходи впливають на мінімізацію ризику? 2. Чим зумовлено вибір певних прийомів мінімізації ризику? 3. У чому полягає сутність основних форм профілактики ризику? 4. Які напрями диверсифікації використовує підприємство для мінімізації ризику? 5. Яка система нормативів забезпечує лімітування економічних ризиків? 6. Чим відрізняються організаційні методи мінімізації ризику від економічних? 7. За яких обставин доцільно використовувати систему штрафних санкцій?	12
6	Управління економічними ризиками. Загальний огляд моделей аналізу ризиків у страхуванні. Класичний процес ризику.	12

	Моделі індивідуального і колективного ризику. Особливості страхування від інноваційних ризиків.	
7	Управлінські рішення за умов економічного ризику. Розробіть стратегію управління економічними ризиками гіпотетичного підприємства за поданою схемою: 1. Загальна характеристика підприємства: – визначення основної місії підприємства, його цілей та завдань; – визначення виду та характеру діяльності підприємства, його мікросередовища та місця на ринку споживчих товарів. 2. Діагностика поданих видів ризику поданого підприємства: – визначення виду економічних ризиків відповідно до певного напрямку діяльності; – обґрунтування причин виникнення; – оцінювання ризиків; – визначення і обґрунтування методів та засобів мінімізації ризиків. 3. Управління економічними ризиками – визначення ризикпозиції підприємства; – розробка стратегії управління ризиками	11
Разом		80

9. Індивідуальні завдання

Тематика теоретико-аналітичних розробок

1. Фірмі запропоновано інвестування одного з двох проектів, прибутковість та ризикованість яких залежить від стану загальноринкової кон'юнктури:

	Галузеве піднесення		Галузеве падіння	
	Ймовірність	Прибуток (тис. USD)	Ймовірність	Прибуток (тис. USD)
Перший проект	0,4	180	0,6	120
Другий проект	0,5	140	0,5	150

Оцінити міру ризику та прийняти менш ризиковане рішення.

2. Визначити більш привабливу за мірою ризику акцію, якщо відомо їх прибутковість у залежності від економічної кон'юнктури

Кон'юнктура	Ймовірність	Норма прибутку (%)	
		A	B
Значне піднесення	0,2	12	15
Незначне піднесення	0,3	10	10
Стагнація	0,2	8	7
Незначна рецесія	0,2	2	0
Значна рецесія	0,1	-2	-3

3. Визначити більш привабливу за ризиком (середньоквадратичним відхиленням) акцію, якщо відомо їх прибутковість у залежності від економічної кон'юнктури.

Кон'юнктура	Ймовірність	Норма прибутку (%)	
		A	B
Значне піднесення	0,2	15	12
Незначне піднесення	0,3	10	10
Стагнація	0,2	6	7
Незначна рецесія	0,2	2	0
Значна рецесія	0,1	-2	-3

4. Обчислити сподівану норму прибутку акції за рік якщо відомо:

Місяць	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Ціна акції	11	12	13	15	16	14	12	15	17	18	16	14	17
Дивіденди	-	0,1	0,1	0,1	0,2	0,1	0,1	0,3	0,3	0,1	0,2	0,1	0,2

Дивіденди нараховуються щомісячно.

5. На ринку обертаються три акції А, В, С зі сподіваними нормами прибутку 5%, 8% і 10% та ступенем ризику (середньоквадратичним відхиленням) 2%, 3% і 4% відповідно. Коефіцієнти кореляції $\rho_{12}=0,7$, $\rho_{13}=-0,1$, $\rho_{23}=0,5$. Частки акцій на ринку оберненопропорційні ступеням ризику. Визначити систематичний ризик акції А, якщо $\beta_A=0,8$.

6. Обчислити ризик (середньоквадратичне відхилення) акції за рік, якщо відомо

Місяць	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Ціна акції	85	90	95	100	90	85	95	100	105	110	105	100	110
Дивіденди	-	1	0,5	2	0	1	0	0,5	1	2	0,5	1	1

7. У портфелі інвестора знаходяться три акції зі сподіваними нормами прибутку 8%, 10% і 15% та ступенем ризику (середньоквадратичним відхиленням) 2%, 3% і 4% відповідно. Коефіцієнт кореляції $\rho_{12} = 0,3$; $\rho_{13} = 0,8$; $\rho_{23} = -0,2$. Частки акцій у портфелі пропорційні сподіваним нормам прибутку. Обчислити норму прибутку та ризик портфелю.

8. Інвестор сформував портфель з 3-х акцій, коефіцієнти β яких дорівнюють 0,5; 0,7 і 0,9 відповідно. Обчислити коефіцієнт β портфелю, якщо частки акцій в ньому оберненопропорційні їх коефіцієнтам β .

9. Обчислити ризик (середньоквадратичне відхилення) акції за рік, якщо відомо

Місяць	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Ціна акції	85	90	95	100	90	85	95	100	100	110	105	100	110
Дивіденди	-	1	0,5	2	0	0	1	0,5	2	1	0,5	1	1

10. Виставці - продажі потрібні буклети. Вартість замовлення 40 грн. за наклад + 40 коп. за 1 примірник. Купують буклети 70% відвідувачів. Продають буклети по 1,5 грн. Визначити оптимальний обсяг замовлення, якщо кратність друку складає 50 примірників. Статистичні дані про відвідування виставки мають вигляд:

Відвідувачів	300	350	400	450	500	550
Ймовірність	0,1	0,1	0,2	0,2	0,2	0,2

11. Обчислити коефіцієнт кореляції двох акцій

Стан економіки	Ймовірність	Норма прибутку акцій, %	
		А	В
Значне піднесення	0,1	10	15
Незначне піднесення	0,3	5	12
Стагнація	0,2	0	8
Незначна рецесія	0,3	-5	6
Значна рецесія	0,1	-10	1

12. Нехай функція корисності має вигляд $U(x) = \frac{1}{3}x^2$. Визначити премії за ризик для лотерей $L_1(10;0,4;20)$ та $L_2(15;0,3;35)$. (Премія за ризик – різниця між сподіваним виграшем та детермінованим еквівалентом лотереї).

13. Проаналізувати можливі варіанти вибору:

Альтернативи/Стани	S1	S2	S3	S4
A1	10	5	15	12
A2	8	3	5	7
A3	10	10	0	10
A4	20	0	0	5
A5	11	13	20	2
Ймовірності	0,1	0,3	0,1	0,5

14. Нехай функція корисності має вигляд $U(x) = x^2$. Визначити премії за ризик для лотерей $L_1(15;0,6;25)$ та $L_2(20;0,4;45)$. (Премія за ризик – різниця між сподіваним виграшем та детермінованим еквівалентом лотереї).

10. Методи навчання

Основними формами навчання є лекції, семінарські заняття, самостійна та індивідуальна робота студентів. Велика роль, у вивчанні курсу, відводиться самостійній роботі студентів, що має на увазі роботу з першоджерелами, написання рефератів, повідомлень з викладом економічних теорій, а також рішення розрахункових завдань.

11. Критерії оцінювання

Оцінювання рівня опанування студентом матеріалу навчальної дисципліни проводиться шляхом поточного та підсумкового (семестрового) контролю.

Викладання навчального курсу дисципліни реалізується через змістові модулі. Змістових модулів в дисципліні «Управління економічними ризиками» - 2, в них закладені основні теми дисципліни. За кожний змістовий модуль студент має набрати певну кількість балів, яка буде відображати його рівень та якість знань. Поточний контроль здійснюється у процесі вивчення дисципліни з метою виявлення ступеню розуміння студентом засвоєного навчального матеріалу та вміння застосовувати його у практичній роботі.

Поточний контроль здійснюється під час проведення навчальних занять та передбачає відпрацювання студентами матеріалу семінарського заняття за двома змістовими модулями, а також проведення контрольної роботи з кожного модуля. Індивідуальне навчально-дослідне завдання передбачає реферативне дослідження з подальшим захистом. Підсумковий контроль – екзамен. Максимальна кількість балів за вивчення дисципліни – 100 балів, де: 35 балів відводиться на змістові модулі, 15 балів – це індивідуальне завдання та 50 балів – екзамен. Загальні критерії оцінювання результатів поточного контролю з дисципліни:

45-50 балів	ЗВО виявив цілковите володіння навчальним матеріалом, вмів аргументовано його викладати під час усних опитувань та письмових відповідей. Усі виконані індивідуальні завдання продемонстрували здатність студента не тільки оперувати теоретичним матеріалом, але й застосовувати його на практиці, знаходити раціональні рішення проблемних ситуацій, його здатність до аналітичного та критичного мислення.
39-44 бали	ЗВО в цілому достатньо повно володіє навчальним матеріалом, здатний демонструвати знання теоретичних і практичних питань корпоративної соціальної відповідальності. Водночас, під час усного та письмового викладення деяких питань студент допускає окремі неточності та незначні помилки. Виконані індивідуальні завдання показують, що студенту дещо не вистачає аргументованості при розв'язанні деяких проблемних ситуацій.
35-38 балів	ЗВО володіє навчальним матеріалом частково, демонструючи базові теоретичні знання. Усні та письмові питання розкрито частково, поверхово, недостатньо аргументовано. Реферат виконаний на достатньо низькому рівні; індивідуальне практичне завдання обґрунтовано.
0-34 бали	ЗВО не володіє або недостатньо володіє навчальним матеріалом, не розуміє змісту більшості теоретичних питань. Індивідуальні завдання не виконані.

Семестровий контроль проводиться у формі семестрового екзамену. Кожен екзаменаційний білет з дисципліни містить два теоретичних питання та одне розрахункове .

Питання екзаменаційного білету	Бали
1. Теоретичне питання	20
2. Теоретичне питання	20
3. Розрахункове завдання	10
Підсумок	50

Критерії оцінювання теоретичних питань:

Максимальна кількість балів за відповідь на одне запитання	Критерії оцінювання
16-20	Теоретичне питання розкрито в повному обсязі, зроблено висновки
11-15	Теоретичне питання розкрито майже в повному обсязі, але недостатньо інформації щодо надання логічного висновку
6-10	Значна частина теоретичного питання не висвітлена
0-5	Питання або повністю не розкрито, або більша частина не була розкрита

Оцінювання практичного завдання:

Максимальна кількість балів за відповідь на одне запитання	Критерії оцінювання
8-10	Практичне завдання виконано в повному обсязі, розрахунки вірні
5-7	Практичне завдання виконано майже в повному обсязі, але недостатньо інформації щодо надання логічного висновку та оформлення
3-4	Практичне завдання виконано не повністю, є помилки в розрахунках
0-2	Завдання або повністю не виконано, або більша частина не вірна

12. Засоби оцінювання

Опитування та доповіді на семінарських заняттях, оцінка за контрольну роботу, оцінка за виконане індивідуальне практичне-дослідне завдання, екзамен.

Питання до екзамену

1. Поняття, особливості, мета і задачі економічного ризику.
2. Визначення невизначеності та її видів.
3. Причини виникнення економічного ризику. Зовнішні та внутрішні чинники ризику.
4. Принципи аналізу ризику.
5. Назвіть структурні характеристики ризику та поясніть їх зміст.
6. Охарактеризуйте функції ризику.
7. Загальносистемна класифікація ризиків.
8. Вибір споживача в умовах ринкової економіки.
9. Методи оцінки економічних ризиків.
10. Сутність статистичного методу оцінки економічного ризику.
11. Фактори зовнішнього середовища підприємства, які впливають на вибір методу оцінки економічного ризику.
12. Метод Делфі: сутність, значення.
13. Показники, які можуть використовуватися для кількісної оцінки ризику.
14. Особливості статистичних методів оцінки ризику.
15. Особливості та умови оцінки ризиків з використанням фінансових показників господарської діяльності.
16. Взаємозв'язок ймовірності і ризику.
17. Показник розмаху варіації і в чому полягає його прикладне значення.
18. Дисперсія і середнє квадратичне відхилення і в чому полягає їх прикладне значення.
19. Коефіцієнт варіації.
20. Особливості розрахунку, переваги і недоліки статистичних методів оцінки ризику на практиці.

21. Метод аналізу доцільності витрат.
22. Метод експертних оцінок.
23. Методи групових та індивідуальних експертних оцінок.
24. Інтегральна оцінка ризику.
25. Поняття, особливості, мета і задачі ризик-менеджменту.
26. Принципи ризик-менеджменту.
27. Базові фактори ризик-менеджменту.
28. Стратегічне і тактичне планування управління ризиками.
29. Основні етапи процесу управління ризиком.
30. Основні методи мінімізації ризику.
31. Характеристика внутрішніх способів зниження ризику.
32. Характеристика зовнішніх способів зниження ризику.
33. Диверсифікація ризику, її види, сфери вживання. З якою метою, де і за яких умов її можна використовувати.
34. Передача (трансфер) ризику. Види контрактів.
35. Страхування, його сутність, види.
36. Хеджування як форма страхування валютних та цінкових ризиків.
37. Самострахування. Методи формування резервів
38. Ф'ючерси і форварди як спосіб зниження ризику: сутність, переваги, недоліки, сфера застосування, приклади.
39. Лімітування, його сутність, сфера застосування.
40. Придбання додаткової інформації для прийняття рішень.
41. Заходи, які впливають на мінімізацію ризику.
42. Сутність основних форм профілактики ризику.
43. Напрями диверсифікації, які використовує підприємство для мінімізації ризику.
44. Різниця між організаційними і економічними методами мінімізації ризику.
45. За яких обставин доцільно використовувати систему штрафних санкцій.
46. Які завдання щодо мінімізації ризику вирішує страхування та самострахування.
47. Сутність форм внутрішнього страхування ризиків на підприємстві.
48. Форми, які використовуються для резервування ресурсів підприємства.
49. Умови, які необхідні для прийняття управлінських рішень щодо питань ризику.
50. Сутність поняття “управління ризиком”.
51. Сутність поняття “політика ризику”.
52. Принципи ризик-менеджменту, які доцільно реалізовувати при управлінні ризиками підприємства.
53. Чинники, які впливають на прийняття управлінського рішення щодо ризику та запобігання ризикової ситуації.
54. Складові, які має система управління ризиками.
55. Сутність організації управління ризиком.
56. Сутність регулювання ризиком.
57. Основні етапи процесу управління ризиком.
58. Змістовна характеристика стратегії управління ризиком.
59. Різниця між стратегією управління ризиком від тактики і політики управління ризиком.
60. Сутність інтегрального методу факторного аналізу.
61. У чому полягають мета і завдання розробки програми управління ризиками.

13. Розподіл балів, які отримують студенти

Поточне тестування та самостійна робота									Підсумковий тест (екзамен)	Сума
Змістовий модуль 1				Змістовий модуль 2					50	100
T1	T2	T3	МКР	T1	T2	T3	T4	МКР		
4	5	5	10	4	4	4	4	10		

T1, T2 ... T12 – теми змістових модулів
МКР – модульна контрольна робота

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90 – 100	A	відмінно	зараховано
82-89	B	добре	
74-81	C		
64-73	D		
60-63	E	задовільно	
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

14. Інструменти, обладнання та програмне забезпечення

1. Робоча програма навчальної дисципліни
2. Конспект лекцій
3. Методичні рекомендації щодо вивчення дисципліни
3. Поточні контрольні роботи
4. Модульна контрольна робота

15. Рекомендовані джерела інформації

Базова

1. Азаренкова Г.М. Аналіз моделювання і управління ризиком (в схемах та прикладах) : навчальний посібник / Г. М. Азаренкова. - Львів : Новий Світ-2000, 2015. - 240 с Экземпляры: всего:2 - чз1(2).
2. Андреева Т.Є. Ризик у ринковій економіці : навчальний посібник / Т.Є. Андреева, Т.Е. Петровська. - Х. : Бурун Книга, 2005. - 128 с Экземпляры: всего:1 - чз4(1)
3. Артım-Дрогомирецька, Зоряна. Економічний ризик : навчально-методичний посібник / З. Артım-Дрогомирецька, М. Негрей. - Львів : Магнолія 2006, 2013. - 320 с. : ил., табл., граф. - (Вища освіта в Україні) Экземпляры: всего:4 - чз1(4)
4. Балджи М.Д. Економічний ризик та методи його вимірювання. Навчальний посібник. – Харків: Промарт, 2015. – 300 с.
5. Економічний ризик: методи оцінки та управління [Текст] : навч. посібник / [Т. А. Васильєва, С. В. Леонов, Я. М. Кривич та ін.] ; під заг. ред. д-ра екон. наук, проф. Т. А. Васильєвої, канд. екон. наук Я. М. Кривич. – Суми : ДВНЗ “УАБС НБУ”, 2015. – 208 с.
6. Машина Н.І. Економічний ризик і методи його вимірювання : навчальний посібник / Н.І. Машина. - К. : Центр навчальної літератури, 2003. - 188 с Экземпляры: всего:7 - АНЛ(4), ЧЗ4(3)
7. Обґрунтування господарських рішень та оцінювання ризиків : навчальний посібник / за заг. ред. Л. І. Донець. - К. : Центр учбової літератури, 2012. - 472 с. : ил., табл., граф. Экземпляры: всего:2 - чз1(2)
8. Останкова Л.А. Аналіз, моделювання та управління економічними ризиками : навчальний посібник / Л. А. Останкова, Н. Ю. Шевченко. - К. : Центр учбової літератури, 2011. - 256 с. : ил., табл., граф. Экземпляры: всего:2 - чз1(2)
9. Старостіна А.О. Ризик-менеджмент: теорія та практика : навчальний посібник / А.О. Старостіна, В.А. Кравченко. - К. : Політехніка, 2004. - 200 с Экземпляры: всего:2 - ЧЗ4(2)
10. Сулим М. Обґрунтування господарських рішень та оцінювання ризиків : підручник / М. Сулим, О. Пенцак. - Львів : Новий Світ-2000, 2011. - 330 с. : ил., табл., граф. Экземпляры: всего:2 - чз1(2)

11. Особливості управління економічним ризиком в сучасних умовах господарювання / Логвінова О.П. / Молодий вчений №12 (15), грудень 2014

Інформаційні ресурси

1. www.ukrstat.gov.ua
2. www.bank.gov.ua